

Bu kitapçığın her hakkı saklıdır. Tüm hakları Pegem Yayınlarına aittir. Kısmen de olsa alıntı yapılamaz. Metin ve sorular, kitapçığı yayımlayan şirketin önceden izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Adı Soyadı:

ŞİİR BİLGİSİ

Şiirde Yapı

- Şiirin dışsal özellikleri, yani biçimi, şiirin yapısını oluşturur.
- Şiirde yapı, şiirin kuruluşunu sağlayan anlamlı parçaların (dize, beyit, bent, dörtlük) birleşmesiyle oluşur.
- Nazım birimi ve nazım biçimi şiirin yapısıyla ilgili kavramlardır.

Nazım Birimi

- Manzume ya da manzum eserlerde anlam bütünlüğü olan ve şiiri oluşturan dize kümelerine **nazım birimi** denir.
- Nazım birimi, bir şiirin nazım biçimini belirlemede kullanılan ölçütlerden biridir.

a) Mısra (Dize)

Manzum bir parçanın en küçük birimidir.

Kendi içinde anlam açısından bir bütün oluşturan bir manzumenin parçasıyken tek başına yazılan mısralara mısra-ı azade (bağımsız mısra) denir.

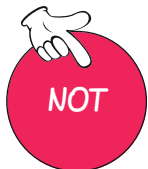
Örnek

Söylesem tesiri yok, sussam gönül razı değil.

(Fuzûli)

Sitem hep aşinalardan gelir, bigânelerden gelmez.

(Nâbî)

Şiirin içinde güzelliğiyle şiirden ayrılarak atasözü gibi dilden dile dolaşan mısralara mısra-ı berceste denir.

Örnek

Şecaat arz ederken merd-i kıpti sirkatin söyler.
(Çingenenin merdi, kendini överken hırsızlığını söyler.)

(Ragıp Paşa)

b) Beyit

- Aynı ölçüde ve anlamca birbirine bağlı iki dizeye beyit denir.
- Divan edebiyatında en çok kullanılan nazım birimidir.

Örnek

Arz-ı hâl etmeğe cânâ seni تنها bulamam
Seni تنها bulacak kendimi asla bulamam

(Selîkî)

Ayıttı ol peri bir gün düşüne girüren bir şeb
Sevincimden nice yıllar geçipdür görmedim uyku
(Zâti)

c) Bent:

- İkiden fazla dizenin oluşturduğu bölümlere **bent** denir.
- Bent; üç, dört, beş ya da daha fazla dizeden oluşabilir. Dörtlükler de dört dizeden oluşan bentlerdir.

Örnek

Monna Rosa, siyah güller, ak güller
Gülce'nin gülleri ve beyaz yatak
Kanadı kırık kuş merhamet ister
Ah, senin yüzünden kana batacak
Monna Rosa, siyah güller, ak güller

d) Dörtlük

- Dört dizeden oluşan ve anlamsal bütünlük gösteren bölümlerdir.
- İslamiyet öncesi Türk edebiyatında ve halk edebiyatında nazım birimi olarak dörtlük kullanılmıştır.

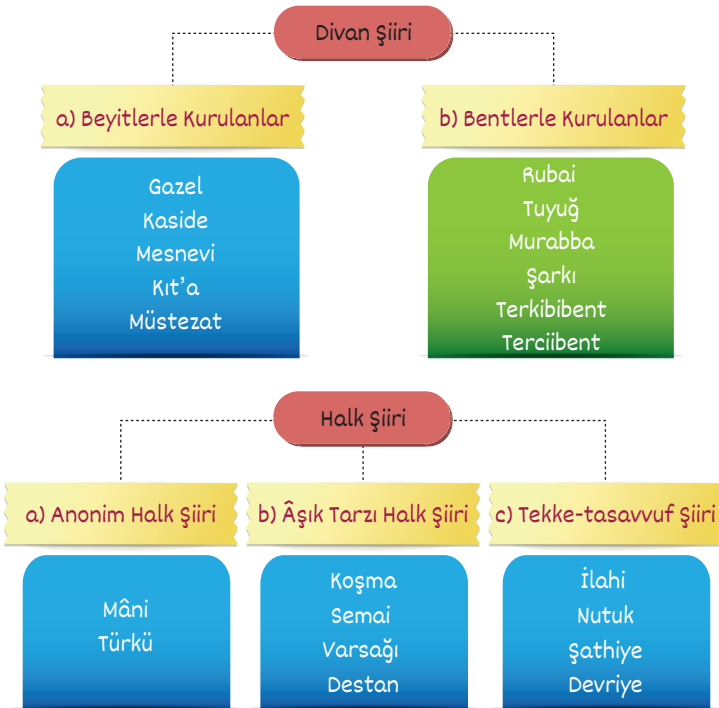
Örnek

Vara vara vardım ol kara taşa
Hasret ettin beni kavim kardaşa
Sebepe ne gözden akan kanlı yaşa
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Nazım Biçimi (Nazım Şekli) ve Türleri

- Şiirin dış yapısı yani nazım birimi, ölçü ve kafiye düzenine göre tasnifine nazım biçimi denir.
- Şiirde yapı farklılığını oluşturan unsurlar şunlardır: nazım birimi ve bunların adedi, kafiye örgüsü, şiirin ölçüsü.

Türk şiirinde kullanılan nazım şekilleri şunlardır:

İslamiyet Öncesi Türk şiiri**İslamiyet Etkisindeki Türk şiiri****Batı Etkisindeki Türk Şiiri****ŞİİR VE ZİHNİYET**

- Zihniyet, bir dönemde sanat eserleri üzerinde etkili olan sosyal, siyasi, askerî, idari, dinî, adli, ticari, coğrafi, eğitim-sel her türlü faaliyetin meydana getirdiği duygu ve anlayış bütününe verilen addır.
- Her şair içinde bulunduğu zamanın ve toplumun sosyal, ekonomik, siyasi vb. ortamından etkilenir ve birinci amacı bunu şiirine yansıtmak olmasa dahi şiirlerinde bunların izini görmek mümkündür.
- Aynı dönemin şairlerinin benzer duygu, zevk ve korkuya sahip olmasının nedeni dönemin zihniyetinin şiire yansımalarıdır.
- Sağlıklı bir şiir incelemesi yapılırken şiirin zihniyeti göz önünde bulundurulmalıdır. Eser, yazıldığı dönem ve zihniyetten soyutlanarak değerlendirildiğinde eksiklik ve yanlışlığa sebep olacaktır.

ŞİİRDE TEMA

- Her şiir bir mesajı iletmek ya da bir duyguyu hissettirmek amacıyla yazılır. Şiirde iletilmek istenen mesaja ya da duyguya tema denir.
- Her şiir belli bir tema etrafında şekillenir ve tema, soyut bir kavramdan oluşur.
- Bir yapıyı oluşturan parçalarda ayrı ayrı temalar olsa da bunların arasında bütünü ana teması vardır ve diğer temalar da bu ana temayı destekler niteliktedir.
- Tema ile konu hep birbirine karıştırılmaktadır. Bunları ayırmak için bilinmesi gereken ilk şey temanın soyut ve genel bir ifade olduğudur. Konu ise somuttur ve daha özeldir.
- Bir şiirin içeriği, o şiirde ne anlatıldığı konuyu; o şiirin yazılma gerekçesi ise temayı verir.
- Aşk, sevgi, özlem, yalnızlık, umut, gurbet şiirde sık kullanılan kavramlardır.

ŞİİR DİLİ

- ✎ Şiir konuşma dilinin sınırlarını zorlaması bakımından günlük dilden ayrılmaktadır.
- ✎ Şiirler estetik kaygı güder ve şiirlerde edebî bir dil kullanılır.
- ✎ Şiir dilinde sözcükler sadece gerçek anlamlarıyla kullanılmaz, yan ve mecaz anlamlarla anlam zenginleştirilir.
- ✎ Şiirde yeni hayallere, imajlara, imgelere ve alışılmamış bağdaştırmalara yer verilir ve bunlara karşılık gelen yeni söz dizimlerinden ve tamlamalardan yararlanılabilir.

İMGE

- ✎ Sözlük anlamıyla zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, hülyadır.
- ✎ Duyular aracılığıyla edinilmiş bir tecrübenin zihinde oluşturduğu görüntü, hayaldir.
- ✎ Şairin kafasında oluşturduğu düşsel tasarımın birbiriyle bağdaşık olmayan sözcüklerle ifade edilmesidir.
- ✎ İmgeler herkes tarafından farklı yorumlara kapı araladığı için şairlere çok geniş bir alan sunar.

ŞİİR VE GELENEK

- ✎ Gelenek, sanatçının kendinden önceki sanatçıların eserlerinde kullandığı üslup ve anlayışı sürdürmesi olarak tanımlanabilir.
- ✎ Gelenek çoğu zaman farklı dönemlerden farklı yazarlara ait eserleri birbirine bağlayan ortak anlayıştır.
- ✎ Gelenek, sanatçının ürünlerini doğrudan veya dolaylı olarak biçimlendirir ve her sanatçı birikimden yani gelenekten yararlanır.
- ✎ Türk edebiyatında şairler üzerinde etkili olan üç şiir geleneği bulunmaktadır:
 - ◆ Halk şiiri geleneği
 - ◆ Divan şiiri geleneği
 - ◆ Modern şiir geleneği

Halk Şiiri Geleneği

- ✎ İslamiyet öncesi Türk edebiyatının Anadolu'daki devamı niteliğindedir.
- ✎ Halkın konuştuğu sade bir dil kullanılmıştır.
- ✎ Sanatçılar usta-çırak ilişkisi içinde yetişir.
- ✎ Şiirler genellikle doğaçlama biçimde, ön hazırlık olmadan oluşturulur.
- ✎ Nazım birimi dördüktür, hece ölçüsü kullanılmıştır.
- ✎ Hecenin en çok 7'li, 8'li, 11'li kalıpları kullanılır.
- ✎ "Kafiye kulak içindir." anlayışı vardır. Şiirlerde genellikle yarım uyak kullanılır. Redif ve cinaslı uyak da çokça görülür.
- ✎ Anonim halk şiiri, âşık edebiyatı ve tekke tasavvuf edebiyatı olmak zere üç koldan gelişmiştir.

Halk şiiri örneği:

Nasıl vasfedeyim güzelim seni
Rumeli Bosna'yı değer gözlerin
Dünyaya gelmemiş eşin akranın
İzmir'i Konya'yı değer gözlerin

Kimsede görmedim sendeki nazı
Tunus Tırablus Mısır Hicaz'ı
Kars'ı Kağızman'ı Acem Şiraz'ı
Gird'i Yanya'yı değer gözlerin

Yüzünde görünür Yusuf nişanı
Yüzünü görenler çeker efkanı
Büsbütün Gürcistan Erzurum Van'ı
Belh-i Buhaça'yı değer gözlerin

Ruhsatî'm eyledim senin de mehdin
Al yanaktan bir buse ver himmetin
Yüzbin saraf gelse bilmez kıymetin
Âhîrî dünyaya değer gözlerin

Divan Şiiri Geleneği

- ✎ Fars ve Arap edebiyatının etkisiyle oluşmuştur.
- ✎ "Sanat için sanat" anlayışı egemendir. Halktan kopuk, dar bir çevrenin edebiyatıdır.
- ✎ Ölçü olarak genellikle aruz, nazım birimi olarak ise beyit kullanılmıştır.
- ✎ Tam ve zengin kafiye kullanılmış, şiirlerde göz için kafiye esas alınmıştır.

- ▶ Konu genellikle aşk, şarap, sevgilidir. Yaşamı ilgilendiren somut konulara pek yer verilmez, soyut konular işlenir.
- ▶ Şiirlerin başlık niteliğinde özel bir adı yoktur, genellikle rediflerine, kafiyelerine ya da konularına göre isimlendirilir.
- ▶ Şiirlerin sonunda ya da içindeki bir beyitte şairin adı, takma adı (mahlası) geçer.

Divan şiiri örneği

Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana
Mey süzölmüş şîşeden ruhsar-ı âl olmuş sana
Bûy-ı gül takfîr olunmuş nâzın işlenmiş ucu
Biri olmuş hûy birisi dest-mâl olmuş sana
Sîhr ü efsûn ile dolmuşdur derûnun ey kalem
Zülfü Hârut'un demek mümkün ki nâl olmuş sana
Şöyle gird olmuş Firengistân birikmiş bir yere
Sonra gelmiş gûşe-i ebrûda hâl olmuş sana
Ol büt-i tersâ sana mey nûş eder misin demiş
El-amân ey dil ne müşkil-ter suâl olmuş sana
Sen ne câmin mestisin âyâ kimin hayrânısın
Kendin aldirdin gönül n'oldun ne hal olmuş sana
Leblerin mecrûh olur dendân-ı sîn-i bûseden
Lâ'lin öptürmek bu hâletle muhâl olmuş sana
Yok bu şehîr içre senin vafettiğin dilber Nedîm
Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana.

Modern Şiir Geleneği

- ▶ Tanzimat, Servetifünun, Fecriati, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı olarak çeşitli dönemleri içine alan geniş bir şiir geleneğidir.
- ▶ Tanzimat'la birlikte Türk şiirinin Batı'ya yönelmesinden sonra özellikle şiirlerin içerikleri değişmiş, bunu biçimsel yenilikler izlemiştir.
- ▶ Cumhuriyet Dönemi'nde saf (öz) şiir, Garip şiiri, İkinci Yeni şiiri gibi kollara ayrılmıştır.
- ▶ Garip şiirinde Orhan Veli ile birlikte kafiye, ölçü gibi dış ahenk unsurları şiirin dışına atılmıştır.

MANZUME VE ŞİİR

Nazım tekniklerine uygun olarak yazılmış metinlere manzume adı verilmektedir. Ancak şiirden farklı olarak bu kavram, imge ve sanat değeri taşımayan, istendiğinde düzyazıya çevrilebilen göndergesel işlev öne çıkarılan metinler için kullanılır.

MANZUM HİKÂYE

- ▶ Nazım biçiminde yazılmış ama hikâyedeki olay, zaman, yer ve kişi unsurları taşıyan metinlerdir. Cümle kuruluşu dizelere dağılır, bu durum da nazımın nesre yaklaşması olarak ifade edilir. Manzum hikâyeler birer manzumedir.
- ▶ Tefik Fikret ve Mehmet Âkif bu türün en önemli iki şairidir.

Örnek

-Bugün açız yine evlatlarım, diyordu peder,
Bugün açız yine; lâkin yarın, ümid ederim,
Sular biraz daha sakinleşir... Ne çare, kader!

- Hayır, sular ne kadar coşkun olsa ben giderim
Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
Zavallıcık yine kaç gündür işte hasta...

- Olur;

Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala;
Ninen baban, iki miskin, biz artık ölmeliyiz...
Cocuk düşündü şikayetli bir nazarla: - Ya biz,
Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz?

Hâlâ

Dışarda gürleyerek kükreymiş bir ordu gibi
Döverdi sahili binlerce dalgalar asabi.

- Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın;
Sakin yedek biraz ip, mantar almadan gitme...
Açınca yelkeni hiç bakma, oynasın varsın;
Kayık çocuk gibidir: Oynuyor mu kaydetme,
Dokunma keyfine; yalnız tetik bulun, zirâ
Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha!

Deniz dışarda uzun sayhalarla bir hırçın
Kadın gürültüsü neşreyliyordu ortalığa.

- Yarın küçük gidecek yalnız, öyle mi, balığa?
- O gitmek istedi; 'Sen evde kal!' diyor...

- Ya sakın

O gelmeden ben ölürsem?

Kadın bu son sözle

Düşündü kaldı; balıkçıyla oğlu yan gözle
Soluk dudaklarının ihtizâz-ı hâsirine
Bakıp sükût ediyorlardı, başlarında uçan
Kazayı anlatıyorlardı böyle birbirine.

Dışarda fırtına gittikçe pür-gazab, cûşan
Bir ihtilâc ile etrafa râşeler vererek
Uğulduyordu...

Ö R N E K

Aşağıda verilen dizelerden hangisi farklı bir edebî gelenek içerisinde yazılmıştır?

- A) Kâtip, arzihâlîm arşa dayandı
Can gurbette hasret nârına yandı
Herkes sevdiğinden doydı, usandı
Neden kaldık böyle bahtı kara biz
- B) Pervane perrini yaktıysa nare
Ya ben yaktım vücudumu yekpare
Zihniya Mansur'u çektiyse dare
Ben esirim zülfü nigare söyle
- C) Hüsn ile bugün Yusufi devransın
Ne incisin ne mercansın ne cansın
Korkarım fitneli ahır zamansın
Mehdi misin İsfahandan mı geliş
- D) Uzun müddet haber yoktur sıldandan
Her posta geldikçe gönlüm yerinir
Haber yok evlad ü ayal, anamdan
Can postanelere varır sürünür
- E) İçinde bir kaçakçı yaşar senin,
Kayıkla dolaşır göllerinde,
Beynine tabanca ve şiir satar,
O kaçakçının bakışını sakın unutma.

Cevap: E

Ö R N E K

Böyle bağlar
Yâr başın böyle bağlar
Gül açmaz bülbül ötmöz
Yıkılsın böyle bağlar

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Mânî nazım şekliyle yazılmıştır.
B) Cinasa yer verilmiştir.
C) Hece ölçüsüyle yazılmıştır.
D) Çapraz uyak düzeniyle yazılmıştır.
E) Kesik mânî örneğidir.

Cevap: D

Ö R N E K

Bedava yaşıyoruz, bedava;
Hava bedava, bulut bedava;
Dere tepe bedava;
Yağmur çamur bedava;
Otomobillerin dışı,
Sinemaların kapısı,
Camekanlar bedava;
Peynir ekmeğe değil ama
Acı su bedava;
Kelle fiyatına hürriyet,
Esirlik bedava;
Bedava yaşıyoruz, bedava.

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Sıradan, günlük olaylara yer verilmiştir.
B) Konuşma diliyle kaleme alınmıştır.
C) İmgelere dayalı bir anlatım vardır.
D) Yalın ve anlaşılır bir dili vardır.
E) Serbest ölçüyle yazılmıştır.

Cevap: C

Ö R N E K

Artık öyle açık ki kuşkuya yer yok
Acıya hep yer vardır aramızda
Dört ceppli yeleğim aynı kolaylıkla taşır her şeyi
Bozuk paraları da umutsuzluğu da
Aynı kolaylıkla tutmuş gibi olurum
Güneşin yedi renk ayasını

Bu dizeler aşağıdaki şiir geleneklerinden hangisine özgü nitelikler taşımaktadır?

- A) İkinci Yeni şiiri
B) Halk şiiri
C) Servetifünun şiiri
D) Toplumcu şiir
E) Garip şiiri

Cevap: A

1. Benim yüzümde her şeyler var
Üç dilim ekmek bunlardan biri
Annem bir taşa oturmuş bunlardan biri
Sur dışlarında hafif bir eskici olur
Olur ya bir kendil olur biraz da elleri
İnsan yalnız mı buna bir çare düşünmeli

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

- A) Beyit nazım birimiyle yazılmıştır.
B) Hece ölçüsüyle yazılmıştır.
C) Halk şiiri geleneğine aittir.
D) İmgeli anlatımdan yararlanılmıştır.
E) Nükteye yer verilmiştir.

2. Karacaoğlan der ki kolu kırarım
Nedir yüce dağlar size zararım
Ararsam pınarın gözün ararım
Bulanmış da durulmuşu n'ideyim

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Dörtlük nazım birimiyle yazılmıştır.
B) Âşık edebiyatı ürünüdür.
C) Mahlasa yer verilmiştir.
D) İlk üç dize kendi arasında uyaklıdır.
E) Gazel nazım şekliyle yazılmıştır.

3. Bana kara diyen dilber
Kaşların kara değil mi
Yüzümü güldüren gelin
Gözlerin kara değil mi

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) İstifham sanatına yer verilmiştir.
B) 8'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.
C) Bir koşmanın son dörtlüğüdür.
D) Yalın bir dille kaleme alınmıştır.
E) Redife yer verilmiştir.

4. Oturmuş ak gelin taşın üstüne
Taramış zülfünü kaşın üstüne
Bir selam geldi başım üstüne
Alırım kız seni komam illere

Bu dizeler aşağıdaki şiir geleneklerinden hangisine özgü nitelikler taşımaktadır?

- A) Divan şiiri
B) Halk şiiri
C) Servetifünun şiiri
D) Toplumcu şiir
E) Garip şiiri

5. Şiiri, düz yazıdan ayırmak ve akılda kalmasını sağlamak için ---- gibi ahenk unsurlarından yararlanılır.

Bu parçadaki boşluğa aşağıdakilerin hangisi getirilemez?

- A) imge
B) uyak
C) ölçü
D) asonans
E) redif

6. Esdikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül
Benzer esîr-i turra-i cânânsın ey gönül
Gül mevsiminde tevbe-i meyden benim gibi
Zannım budur ki sen de peşimânsın ey gönül
Eşkimde böyle şu'le nedendir meğerki sen
Çün sûz u tâb giryede pinhânsın ey gönül
Ben sana bâde içme güzel sevme mi dedim
Benden niçün bu gûne girîzânsın ey gönül

Bu dizeler aşağıdaki şiir geleneklerinden hangisine özgü nitelikler taşımaktadır?

- A) Divan şiiri
B) Halk şiiri
C) Servetifünun şiiri
D) Toplumcu şiir
E) Garip şiiri

7. Afet-i can dediler gamze-i celladın için
Nahl-i gül söylediler kamet-i şimşadın için
Yazdı çün kıl-kaza fitne vü âşûb emrin
Ara yerini açık koydu senin adın için
Çeşm-i ebrûya kafa-dârsın ey zülf-i siyah
Sen ne kafirsin o kafirlere imdadın için

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
B) Redife yer verilmiştir.
C) Söz sanatlarından yararlanılmıştır.
D) Bentlerle yazılmıştır.
E) Yabancı sözcük ve tamlamalara yer verilmiştir.
8. Aşağıdakilerden hangisi Batı etkisindeki Türk şiirinde kullanılan nazım şekillerinden biri değildir?
- A) Sone B) Kaside C) Terzarima
D) Balad E) Triyole

9. Aşağıdaki dizelerden hangisi dönemin zihniyetini yansıtmaktadır?

- A) Milliyeti nisyan ederek her işimizde
Efkâr-ı Freng'e tebaiyyet yeni çıktı
B) Dostun bahçesine yad el değmesin
Kurutur ha benli dilber kurutur
C) Fakr mülki taht ü âlem terki efserdür mana
Şükr lillâh devlet-i bâkî müyesserdür mana
D) Sîm ile zeri kendüne kat kat siper ettin
Merg okını geçmez mi sanursun siperünden
E) Çıktım yücesine seyran eyledim
Cebel önü çayır çimen görünür

10. Halk şiiri geleneğiyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Nazım birimi dördlüktür, hece ölçüsü kullanılmıştır.
B) Sanatçılar usta-çırak ilişkisi içinde yetişmiştir.
C) "Kafiye göz içindir." anlayışı hâkimdir.
D) Halkın konuştuğu sade bir dil kullanılmıştır.
E) Anonim halk şiiri, âşık edebiyatı ve tekke tasavvuf edebiyatı olmak üzere üç koldan gelişmiştir.

11. Şu yalan dünyaya geldim geleli
Giyinip kuşanıp işlemek gerek
Cahil yar sevenin uykusu gelmez
Uyanıp sohbe başlamak gerek

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Dörtlük nazım birimiyle yazılmıştır.
B) Tekke-tasavvuf edebiyatı ürünüdür.
C) 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.
D) Ek ve sözcük hâlinde redif vardır.
E) İkinci ve dördüncü dizeler arasında yarım uyak vardır.

12. Aşağıdakilerden hangisi bir koşmanın son dördlüğü olabilir?

- A) Yine tuttu Gavur Dağı boranı
Hançer vurup acarladın yaramı
Sana derim Mıstık Paşa öreni
İçindeki bunca beyler nic'oldu
B) Bir taş attım karlı dağlar ardına
Yuvarlandı düştü yarin yurduna
Ben yeni de düştüm sevda derdine
Alırım ahdımı komam illere
C) Dinleyin ağalar bir söz edeyim
Bir güzel beni dilinen kandırdı
Söz verdi de geri döndü sözünden
Kötüleri üstümüze güldürdü
D) Dadaloğlu'm der ki ben ne yapayım
Hangi din hak ise ona tapayım
Eğil de bir al yanaktan öpeyim
Beri dur ha nazlı dilber beri dur
E) Evimizin önü ova-yazılı
Neçe yiğidimiz yanı tazılı
Koyunumuz gelir körpe kuzulu
Karışmış sağmalı yozunan gelir

Bu kitapçığın her hakkı saklıdır. Tüm hakları Pegem Yayınlarına aittir. Kısmen de olsa alıntı yapılamaz. Metin ve sorular, kitapçığı yayımlayan şirketin önceden izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Adı Soyadı:

ŞİİRDE AHENK

A) ÖLÇÜ

Şiirde ritmi sağlayan en önemli ahenk unsuru ölçüdür. Türk edebiyatının başlangıcından itibaren üç farklı ölçü kullanılmıştır.

Hece ölçüsü

Aruz ölçüsü

Serbest ölçü

Hece Ölçüsü

- Şiirde mısralar arası hece sayısı eşitliğine dayanır.
- Hece ölçüsü, Türk edebiyatının başlangıcından bu yana kullanılmıştır. İslamiyet'ten sonra Divan edebiyatında aruz ölçüsü kullanılırken, Halk edebiyatında hece ölçüsü kullanılmaya devam etmiştir.
- En çok 7, 8 ve 11'li hece ölçüleri kullanılır.
- Millî ölçümüdür.
- Türkçe kelimelerde hemen hemen bütün heceler eş değerde söylenir. Hecelerde kalınlık, incelik, uzunluk, kısalık farkı gözetilmez. Bu bakımdan hece ölçüsü Türk dilinin yapısına da en uygun ölçüdür.
- Hece ölçüsüne parmak hesabı da denilir.
- Hece ölçüsünün hece sayısı ve duraklar olmak üzere iki temel özelliği vardır.

Hece Sayısı

Hece ölçüsüyle yazılmış bir şiirin bütün mısralarında eşit sayıda bulunur. Hece sayısı aynı zamanda o şiirin kalıbı demektir.

Örnek

Şu dağlar olmasaydı
Çiçeği solmasaydı
Ölüm Allah'ın emri
Ayrılık olmasaydı

Bu dördükteki bütün dizeler 7 heceden oluşmaktadır. Bu dördük 7'li hece kalıbıyla yazılmıştır.

Örnek

İncecikten bir kar yağar,
Tozar Elif, Elif deyi...
Deli gönül abdal olmuş,
Gezer Elif, Elif deyi...

Bu dördükteki bütün dizeler 8 heceden oluşmaktadır. Bu dördük 8'li hece kalıbıyla yazılmıştır.

Örnek

Ağacın eyisi özünden olur
Yiğidin eyisi sözünden olur
İl için ağlayan gözünden olur
Ağlama hey gözü yaşın sevdiğim

Bu dördükteki bütün dizeler 11 heceden oluşmaktadır. Dolayısıyla bu şiir hece ölçüsünün 11'li kalıbıyla yazılmıştır.

Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek,
Bizim diyarımız da binbir baharı saklar!
Kolumuzdan tutarak sen istersen bizi çek,
İncinir düz caddede dağda gezen ayaklar.

Bu şiir hece ölçüsünün 14'lü kalıbıyla yazılmıştır.

Durak

Hece ölçüsüyle yazılan şiirlerde, ahengi artırmak amacıyla mısralar belli yerlerinden ayrılır. Bu ayrım yerlerine **durak** denir.

- Duraklar kelime ortasına denk gelmez.
- Bir şiirde, bütün dizelerin durakları aynı olabileceği gibi, belli dizelerde farklı duraklar da kullanılabilir. Bir şiirin her dizesinde farklı duraklar kullanılmışsa, o şiir duraksız kabul edilir.

Buraya
Dikkat

5'li hece ölçüsü (duraksız)

- ✎ Yar yüreğim yar
Gör ki neler var
Bu halk içinde
Bize gülen var

6'lı hece ölçüsü (3+3 duraklı)

- ✎ Sol benim / şeyhimi
Görmeğe / kim gelir
Zevk ile / safâlar
Sürmeğe / kim gelir

7'li hece ölçüsü (4+3 duraklı)

- ✎ Elma verdim / almazsın
Hiç hâlîmi / sormazsın
Hangi bağın / gülüsün
Vaktin gelir / solmazsın

8'li hece ölçüsü (4+4 - 5+3 duraklı)

- ✎ Biz dünyadan / gider olduk
Kalanlara / selâm olsun
Bizim için / hayır dua
Kılanlara / selâm olsun.

11'li hece ölçüsü (6+5 / 4+4+3 duraklı)

- ✎ Uykulayan yorgun / akasyaları
Koynunda saklayan / geniş bir havuz
Üstünde fiskiye / mehtabın sarı
Rengiyle ağlıyor / halsiz, uykusuz
- ✎ Uzun kavak / ne gidersen / engine
Yaprakların / benzemiyor / engine
Ana beni / verecen mi / dengine

14'lü hece ölçüsü (7+7 duraklı)

- ✎ Kayalıklarda gördüm / seni bir sisli günde
Fırtınadan saçların / çözülmüş bir demetti
O kayalıklarda ki / bir yıl evvel üstünde
Çöllerden âşık dönen / bir genç intihar etti

Edebiyatımızda en çok kullanılmış olan kalıp 11'li hece ölçüsüdür. 11'li hece ölçüsü koşma ölçüsüdür. 7'li hece ölçüsü mâni, 8'li hece ölçüsü semai, varsağı, türkü nazım biçimlerinin ölçüsüdür. 14'lü hece ölçüsü de son dönem şiirlerinde kullanılmıştır.

Akça kızlar göç eyledi yurdundan
Koç yiğitler deli oldu derdinden
Gün öğle sonu da belin ardından
Saydım altı güzel indi pınara

Hece ölçüsü:

Durak:

Mühür gözlüm seni elden
Sakinirim kiskanırım
Yağan kardan esen yelden
Sakinirim kiskanırım

Hece ölçüsü:

Durak:

Kara gözlüm seni saran
Kullar erer muradına
Dudağından bade alan
Diller erer muradına

Hece ölçüsü:

Durak:

Aruz Ölçüsü

- ▶ Şiirlerdeki dizelerin, hecelerın uzunluk ve kısalık durumlarına göre hazırlanmış aruz kalıplarına, ses ahengi bakımından uymasını esas alan ölçüye **aruz ölçüsü (vezni)** denir.
- ▶ Aruz vezniyle yazılmış bir şiirin dizelerinde hece sayısı bakımından denklik aranmaz. Dize içinde hecelerın açıklık – kapalılık, uzunluk – kısalık gibi ses değerleri bakımından denk olması gerekir.
- ▶ Belli kalıpları olan aruz ölçüsü aslında Arap edebiyatına ait bir ölçüdür. Onlardan Acem (Fars, İran) edebiyatına, onlardan da Türklerin İslamiyet'i kabul etmesinden sonra Türk edebiyatına geçmiştir.
- ▶ Türk edebiyatında aruz ölçüsüyle yazılmış olarak elimizde bulunan ilk yapıt, Yusuf Has Hacip'in **Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi)** adlı eseridir.
- ▶ Bu ölçü Türk edebiyatında özellikle divan şiirlerinde kullanılmıştır.

Divan edebiyatı döneminde kullanılan klasik aruz ölçüsünün kulları:

- ✦ Bir şiirde bir tek kalıp kullanılır, yani şiir hangi kalıpla başlamışsa o kalıpla biter.
- ✦ Uyak göz içindir yani uyak yapılacak seslerin yazılış ve okunuşlarının aynı olması gerekir.
- ✦ Aruzda heceleri seslere göre değerlendirme mısranın kelimelerine göre değil, hecelerine göre yapılır. Bir kalıba birden çok kelime düşebilir. Kelimeler başlarından, ortalarından ve sonlarından bölünebilir.
- ✦ Mısraların son heceleri kısa (.) da olsa uzun (-) okunur.

Açık (Kısa) Hece

"a, e, i, o, ö, u, ü" sesli harflerinden biriyle (vokal) biter. Üstlerinde uzatma işareti (˘) bulunmaz. Bu seslerin önüne "ba, su, sı, ci" gibi bir ünsüz gelmesiyle oluşan hecedir. Kısa okunur, yani yarım ses değerindedir. Açık heceler nokta (.) işareti ile gösterilir.

Kapalı (Uzun) Hece

Uzun okunan ya da ünsüzle biten hecelerdir. Bu heceler tam ses değerindedir. Kapalı heceler çizgi işareti (-) ile gösterilir.

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl

· · - - / · · - - / · · - - / · · - -

Feilâtün / feilâtün / feilâtün / feilün

Aruzla ilgili olarak bilinmesi gereken diğer kavramlar şunlardır:

Vasl (Ulama): Vezin gereği açık okunması gereken hece, sonu ünsüz ile biten bir hece ise; sondaki ünsüz, ünlü ile başlayan diğer sözcüğün ilk hecesine ulanabilir.

İmale (Çekme): Ölçü gereği kapalı olması gereken açık hecenin çekilmesi, kapalı bir hece gibi uzun okumasıdır.

Med (Uzatma): Aruz kalıbında bazı heceler bir kapalı ve bir açık heceyi aynı anda karşılayabilirler. Bu heceler, son iki sesi ünsüz olan "lutf, derd, dost, pest" gibi heceler veya son sesi ünsüz ve ondan bir önceki sesi uzun ünlü olan "yâr, kâr, zât, yâd" gibi hecelerdir. İki kapalı hece arasında bir açık hece bulunması gerektiğinde sonu bir uzun ünlü ve bir ünsüzle biten birinci heceyi imaleden biraz daha uzun, yani bir buçuk hece uzunluğunda okumaktır.

Zihaf (Kısma): Ölçüden dolayı uzun ünlüleri kısa okumaya denir. Türk edebiyatında çok az rastlanan bir aruz özelliğidir. İmale, vasl ve med yerinde kullanıldıklarında birer ahenk ögesi iken, zihafın herhangi bir ahenk özelliği yoktur. Doğrudan doğruya bir aruz kusurudur.

Sekt-i Melih (Güzel kesme): Sadece "mef'ülü / mefâ'ilün / fâ'ülün" kalıbında yapılır. "mef'ülü" kalıbındaki "lü" ile "mefâ'ilün" kalıbındaki "me" hecesinin birleşerek bir uzun hece oluşturmasıdır. Bu durumda ölçü şöyle olur:

"mef'ülün / fâ'ilün / fâ'ülün"

Kasr (kısa kesme): Aruzda uzun olan Arapça, Farsça bir kelimeyi hafifletirerek okumaktır. "mâh" yerine "meh", "şâh" yerine "şeh" demek gibi. Bir de harf düşürmekle yapılan kasr vardır. "İstanbul" yerine "Stanbul" demek gibi.

Serbest Ölçü

Duygu, düşünce ve hayallerin dizelerin ölçü ve uyak kuralına bağlı olmadan şairin isteğine göre kullanılmasıyla oluşan ölçüye serbest ölçü denir. Bu tür şiirlerde ahenk; dil müziğinden, kompozisyon düzeninden, ustaca seçilmiş sözcüklerden, vurgudan ve tondan alır. Edebiyatımızda Cumhuriyet'ten sonra kullanılmaya başlanmıştır.

B) REDİF VE UYAK (KAFİYE)

Redif

- Mısra sonlarında yazılışları, okunuşları, anlamları ve görevleri aynı olan eklerin, kelime ve kelime gruplarının tekrar edilmesine **redif** denir.
- Redifler dize sonlarında ek hâlinde ya da sözcük hâlinde bulunabilir.

Örnek

Bahçende güller bit**mesin**
Dalında bülbül öt**mesin**
Kapından cerrah git**mesin**
Sen d(e) olasin benim gibi

Bu dizelerde "-mesin" sesleri dize sonlarında aynı görevde kullanıldığı için rediftir.

Örnek

Kaşların ok **dedikçe**
Kirpiğin çok **dedikçe**
Pek mi gönlün büyüdü
Sen gibi yok **dedikçe**

Bu dizelerde "dedikçe" sözcüğü dize sonlarında aynı anlama karşılık gelecek şekilde kullanıldığı için rediftir.

Uyak

- Uyak, en az iki dize sonunda anlamı farklı, yazılışı aynı iki sözcük arasındaki ses benzerliğidir.
- Dize sonundaki sözlerin ses bakımından benzemesi fakat anlamın ve görevin ayrı olması gerekir.

- Uyaklar kesinlikle rediften sonra gelmezler.
- Uzun bir sesli (â, û, î) ile oluşan uyaklar da, **uzun sesli-ler** iki ses değerinde kabul edildiği için **iki ses benzerliği** sayılır.

a) Yarım Uyak

Dize sonlarındaki **tek ses benzerliğine** dayanan uyak türüdür.

Örnek

Akşam olur, kuşlar konar dallara
Susamış yıldızlar iner göllere
İnce güzeller dizilir yollara
İçlerinde seni göremiyorum

Bu dizelerde dize sonlarındaki "-lara" sesleri aynı görevde olduğu için redif, redif atıldıktan sonra mısra sonunda kalan "-l-" sesleri ise uyaktır ve tek sestem oluştuğu için yarım uyaktır.

Redif: "-lara"

Uyak: "-l-" (yarım uyak)

b) Tam Uyak

Dize sonlarındaki **iki ses benzerliğine** dayanan uyak türüdür.

Örnek

Akşam, güneş artık deniz ufkunda silindi
Hülya gibi yalnız gezinenler köye indi
Ben kaldım, uzaklarda günün sesleri dindi
Gönlümle, hayalet gibi, ben kaldım o yerde

Bu dizelerde dize sonlarındaki "di" sesleri aynı görevde olduğu için redif, redif atıldıktan sonra mısra sonunda kalan "in" sesleri ise uyaktır ve iki sestem oluştuğu için tam uyaktır.

Redif: "di"

Uyak: "in" (tam uyak)

c) Zengin Uyak

Dize sonlarındaki **üç ve daha fazla ses benzerliğine** dayanan uyak türüdür.

Örnek

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzeri al sancak
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak
Bu dizelerde "-cak" sesleri zengin uyaktır.

Redif: yok

Uyak: "cak" (zengin uyak)

d) Tunç Uyak

Dize sonlarındaki uyaklı kelimelerden biri, bütün sesleriyle, diğerinin içinde yer alıyorsa buna **tunç kafiye** denmektedir.

Örnek

Bursa'da bir eski cami avlusu
Mermer şadırvanda sakırdayan su

İkinci dizenin sonunda yer alan "su" sözcüğü, birinci dizenin sonundaki "avlusu" sözcüğünün içinde yer aldığı için bu dizelerde tunç uyak vardır.

e) Cinaslı Uyak /Sesteşlik

Dize sonlarında **yazılışları aynı olduğu hâlde, anlamları farklı** olan sözcüklerin oluşturduğu uyak türüdür. Sesteş olmayan; ama okunduğunda kulağa aynı gelen sözlerle de cinaslı uyak yapılır. **Cinas**, kelimelerin anlam yönleriyle de ilgili olduğu için, bir söz sanatı olarak da değerlendirilmektedir.

Örnek

Kalem böyle çalınmıştır yazıma
Yazım kışa uymaz, kışım yazıma

Bu dizelerin sonunda yer alan "yazıma" sözcükleri farklı anlama geldiği için bu dizelerde cinas vardır.

Yastığım yaralı, yorganım hasta
Duvarlar utanır, kapılar yasta

Redif:

Uyak:

Dönülmez akşamın ufkundayız, vakit çok geç
Bu sen fasıldır ey ömrüm, nasıl geçersen geç

Redif:

Uyak:

Kara gözler, kara gözler
Kararmış kara gözler
Gemim deryada kaldı
Yelkenim kara gözler

Redif:

Uyak:

Niçin kondun o bülbül
Kapımdaki asmaya
Ben yârimden ayrılmam
Götürseler asmaya

Redif:

Uyak:

Uyak Düzenleri

1. Düz Uyak (aaaa bbbb) (aa bb)

----- a Oturmuş ak gelin taşın üstüne

----- a Taramış zülfünü kaşın üstüne

----- a Bir selam geldi başım üstüne

----- a Alırım kız seni komam illere

----- a Ağacın eyisi özünden olur

----- a Yiğidin eyisi sözünden olur

----- a İl için ağlayan gözünden olur

----- b Ağlama hey gözü yaşın sevdiğim

----- a Bursa'da bir eski cami avlusu

----- a Küçük şadırvanda sakırdayan su;

----- b Orhan zamanından kalma bir duvar...

----- b Onunla bir yaşta ihtiyar çıkar

Koşma tipi uyakta ilk dörtlük "xaxa" biçiminde de olabilir.

Örnek

Tutam yar elinden tutam (x)
 Çıkam dağlara dağlara (a)
 Olam bir yaralı bülbül (x)
 İnem bağlara bağlara (a)

Birin bilir birin bilmez (b)
 Bu dünya kimseye kalmaz (b)
 Yar ismini desem olmaz (b)
 Düşer dillere dillere (a)

2. Çapraz Uyak

----- a Bana bir yolcu geldi ay izinden bu gece
 ----- b Ey bahar son dalında açılınsın son beyaz gül
 ----- a En güzel mazmununu hazırla ey düşünce
 ----- b En geniş hislerine kol kanat ver ey gönül

3. Sarmal Uyak

----- a Ey sevgi dalında ilk çiçek açan tomurcuk
 ----- b Kanımın akışını yenileştiren damarlar
 ----- b Gül rengi ışıkları sevda dolu akşamlar
 ----- a İçimle yeni bir fecir gibi dolan çocuk

4. Mâni Tipi Uyak

----- a Deniz gibi derindir
 ----- a Girme sular serindir
 ----- x Pimizizi sorarsan
 ----- a Ferhat ile Şirindir

5. Koşma Tipi Uyak (aaab cccb) (abab cccb)

----- (x) Ölüm ardıma düşüp de yorulma
 ----- (a) Var git ölüm bir zaman da gene gel
 ----- (x) Akıbet alırsın komazsın beni
 ----- (a) Var git ölüm bir zaman da gene gel
 ----- (b) Şöyle bir vakitler yiyip içerken
 ----- (b) Yiyip içip yaylalarda gezerken
 ----- (b) Gene mi geldin ben senden kaçarken
 ----- (a) Var git ölüm bir zaman gene gel

Koşma tipi uyak düzeninde ilk dörtlük çapraz uyak, sonraki dörtlükler düz uyak biçiminde olabileceği gibi şiirin tüm dörtlükleri düz uyak biçiminde de olabilir.

5. Örüşük Uyak (Terzarima)

----- (a) Bir dereden kopardım
 ----- (b) Bu incecik kamışı
 ----- (a) Ve bir bıçakla yardım
 ----- (b) Pek solgunsa da dışı
 ----- (c) Sesinde gizli, berrak
 ----- (b) Pınarların akışı
 ----- (c) Dinle, ne şakıyor bak

Örüşük uyak düzeni Servetifünun şairleri tarafından yazılan terzarima nazım biçiminin uyak düzenidir.

Aliterasyon

Dizelerde ahenk oluşturmak için ünsüz harflerin sürekli tekrar edilmesidir.

Örnek

Beni bende demen, ben bende değilim
 Bir ben vardır bende, benden içeru

Bu dizelerde "b" sesi sürekli tekrar edilmiş ve ahengi sağlamak için alliterasyondan yararlanılmıştır.

Asonans

Dizelerde ahenk oluşturmak için ünlü harflerin sürekli tekrar edilmesidir.

Örnek

Ben nice gözle nice denizle nice gazelle
 Rimle gördüm rimle bildim rimle yaşadım seni

Bu dizelerde "e" ve "i" sesi sürekli tekrar edilmiş ve ahengi sağlamak için asonanstan yararlanılmıştır.

1. Aşağıdakilerin hangisinde redif sanatı kullanılmamıştır?

- A) Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan
Eşya aksetmiş gibi tılsımlı bir uykudan
- B) Bu yumuşak aydınlık dalların tepesinde
Bitmeyen aşk türküsü kumruların sesinde
- C) Kimsesiz bir akşam, ezelden yorgun
Öksüzlük denilen acıyla vurgun
- D) Göz yaşlarımızla bu ıssız yere
Matem dağıtırken hasta kalplere
- E) Üstünde yazılı yaşınla, adın
Hüznüyle titreşir sanki hayatın

2. Gitti gelmez bahar yeli

Şarkılar yarıda kaldı
Bütün bahçeler kilitli
Anahtar Tanrıda kaldı

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Çapraz uyak düzeniyle yazılmıştır.
- B) Sözcük ve ek hâlinde redif vardır.
- C) İkinci ve dördüncü dizelerde rediften sonraki “rı” sesleri tam uyak oluşturmuştur.
- D) Birinci ve üçüncü dizelerdeki “li” sesleri rediftir.
- E) 8’li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

3. Her şey yerli yerinde; masa, sürahi, bardak
Serpilen aydınlıkta dalların arasından

Bu dizelerle,

- I. yerde yaprak yaprak
II. büyülenmiş bir ceylan
III. gibi bakıyor zaman
IV. sessizlik dökülüyor bir

sözlerinin tümü kullanılarak sarmal uyak düzeninde anlamlı bir dörtlük kurulursa aşağıdakilerden hangisi son iki dizeyi oluşturur?

- A) I ve III B) II ve IV C) II ve III
II ve IV I ve III IV ve I
D) III ve II E) IV ve I
I ve IV II ve III

4. Haylice vakit oldu
Ben bu yerde yanalı
Binme nâmert atına
Ya mihri düşer ya nalı

Bu dizelerde altı çizili sözcükler arasında görülen anlam olayı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tevriye
B) Cinas
C) Tunç uyak
D) Eş anlamlılık
E) Mecazimürsel

5. Melekler dolanır bu kuytu yerde
Ey gün kadar güzel çocuğum, uyu
Bir gün hasretiyle için titrer de
Anarsın, bu derin, tatlı uykuyu

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenbilir?

- A) Sarmal uyak düzeninde yazılmıştır.
- B) Birinci ve üçüncü dizelerde “de” sesleri rediftir.
- C) İkinci ve dördüncü dizeler arasında tunç uyak vardır.
- D) Tüm dizeler 5+6 durakla yazılmıştır.
- E) Tüm dizelerde tam uyak vardır.

6. Aşağıdaki dizelerin hangisinde ayraç içinde belirtilen uyak çeşidi kullanılmamıştır?

- A) Sesler, kokular ve renkler
Ve uzak hayali bekler (yarım uyak)
- B) Hüznüyle erirken Dicle de sessiz
Bir başka ölüydük bu toprakta biz (tam uyak)
- C) Gelir ve tekrar doğar ölmüş sandığın aşka
Anlarsın ölüm yoktur geçen zamandan başka (tunç uyak)
- D) Hiç görmedik nigâr ne âlemdir aceb
Biz hastayız o yâr ne âlemdir aceb (zengin uyak)
- E) Ey kimsesizler el veriniz kimsesizlere
Onlardır ancak el verecek kimse sizlere (cinaslı uyak)